

รูปแบบการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ A Model for Promoting the Quality of an Integrated Buddhist Family

พระมหาศิวกัร ปณณาวชิโร*¹, พระครูวรารณวิฑูรย์²,
พงษ์ประภากรณ์ สุระรินทร์³, ชูชาติ สุธะ⁴
Phramaha Siwagorn Pañkāvajiro¹, Phrakhruworawanviton²,
Phongprabhakorn Surarin³, Chuchat Sutta⁴
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus
Corresponding Author, E-mail: siwagorn.tan@mcu.ac.th*

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของครอบครัวตัวอย่างในจังหวัดพะเยา 2) เพื่อศึกษาคุณภาพของครอบครัวตามหลักพระพุทธศาสนา 3) เพื่อเสนอรูปแบบการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการศึกษาเอกสารและเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก 27 รูป/คน จากนั้น วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการเขียนสรุปผลการวิจัยในรูปแบบการเขียนเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า 1) ลักษณะครอบครัวในสังคมไทยปัจจุบัน ส่วนมากเป็นครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขนาดเล็ก โดยแนวโน้มครอบครัวคนเดียวและครอบครัว 2 คน มีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นอย่างมาก สำหรับครอบครัวในจังหวัดพะเยามีการเปลี่ยนแปลงทั้งจำนวนโครงสร้างของขนาดครอบครัวและจำนวนประชากร กล่าวคือในอดีตเป็นครอบครัวขยาย ส่วนปัจจุบันเป็นครอบครัวเดี่ยว นอกจากนั้น บางพื้นที่ยังเป็นครอบครัวข้ามรุ่น คือ ตายาย/ปู่ย่าและหลานอยู่ร่วมกัน 2) คุณภาพของครอบครัวตามหลักพระพุทธศาสนามี 2 ประการ คือ (1) คุณภาพครอบครัวที่พึงประสงค์ทั่วไป ได้แก่ ต้นแบบจากพ่อแม่ที่มีหลักของการอยู่ร่วมกันของสมาชิก มีวิธีการแก้ปัญหา รู้จักการเรียนรู้ร่วมกัน (2) คุณภาพครอบครัวในพระพุทธศาสนา คือ การเข้าถึงศาสนา เข้าใจหลักคำสอนและนำไปปฏิบัติได้จริง 3) รูปแบบการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัว

เชิงพุทธบูรณาการมี 2 ประการ คือ (1) การส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวด้านความมั่นคง เพื่อป้องกันการทะเลาะวิวาท ความรุนแรง การหย่าร้าง โดยมีแนวทางการส่งเสริม ดังนี้ 1.1 การเลือกคนเป็นคู่ครองตามหลักสมชีวิธรรม พิจารณาจากอุปนิสัย วิทยุฒิ สุขภาพร่างกาย จิตและอารมณ์ ความเชื่อ ความประพฤติ ความเสียสละและสติปัญญาให้มีความเท่าเทียมกันหรือเหมือนกัน 1.2 การศึกษาเรียนรู้และเข้าใจหลักการที่ดีเพื่อครอบครัวด้วยการทำตามแบบอย่างที่ดีและฟังคำแนะนำของบิดามารดา 1.3 ความมั่นคงหนักแน่นตามหลักฆราวาสธรรม คือ จริ่งใจ ผักผ่น ทนได้ ให้อภัย 1.4 ความเคารพ อ่อนน้อมถ่อมตนและอยู่ในโอวาท ดูแลเลี้ยงดูบิดามารดาช่วยเหลือกิจการ แบ่งเบาภาระ รักษาชื่อเสียงวงศ์ตระกูล และประพฤติตนเป็นคนดี (2) การส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวด้านความมั่งคั่งเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน ตามแนวทางหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ คือ ความขยัน เก่งบอกรักษาทรัพย์สินอย่างรัดกุม รู้จักคบหาเพื่อนที่ดี อยู่อย่างพอเพียงตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง องค์ความรู้จากการวิจัย คือ 1. การได้รูปแบบการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวด้านความมั่นคงในชีวิตครอบครัว โดยการบูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา รวมถึงแนวคิดของผู้มีประสบการณ์ในการครองเรือนที่ดี 2. การได้รูปแบบการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวด้านความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจด้วยการประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อการสร้างความมั่งมี ความร่ำรวยและเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจของครอบครัว

คำสำคัญ: การส่งเสริมคุณภาพ; ครอบครัว; พุทธบูรณาการ

Abstract

This research has three objectives: 1) to study the current condition of the model families in Phayao Province; 2) to study the quality of families in accordance with Buddhist principles; and 3) to propose a model for enhancing the quality of families in Buddhist integration. This is a qualitative research through a documentary study and an in-depth interview with 27 key informants. The data analysis is performed by concluding the results of research work through descriptive writing.

The results of the research show that 1) most family characteristics in Thai society today are nuclear and small families, by

this result the only one and two members of families intend to increase. In Phayao Province, there is a change in the number of structures of family sizes and population numbers. In the past, there were extended families. Today, there are nuclear families. In addition, there are cross-generation families, where the grandparents and their grandchildren live together. 2) The quality of the families according to Buddhism has two factors: (1) those that create a generally desirable family quality consists of having parents as role model, having the principle of co-existence of members in the family, having a solution to problems, and sharing mutual learning; (2) the family quality according to Buddhism are namely access to religion, understanding of doctrines, and making use of the Buddhism. 3) Two models for enhancing the quality of families as the Buddhist integration are as follows: 1) enhancing family quality in terms of security in order to prevent quarrels, violence, and divorce in the following guidelines: 1.1 selection of spouses according to Samajīvidhamma, the qualities which make a couple well matched by considering character, age, maturity, physical health, mental and emotional health, beliefs, behavior, sacrifice, and intelligence in such a way of being equal or similar; 1.2 the study and understand of good principles for the family by following a good example and obeying the advice of parents; 1.3 having a confidence according to Dhamma for the householder, namely sincerity, patience, tolerance, and sharing; 1.4 having respect, humility and obedience, taking care of parents, helping businesses, lightening the burden, maintaining family reputation, and having a good character; and 2) enhancing the quality of families in terms of wealth in order to solve poverty according to the principle of Diṭṭhadhammikattha which consists of being diligent, keeping assets, making good friends, and living a sufficiency life according to the philosophy of sufficiency economy. The body of knowledge is that 1) the model of proposing the family quality in term of security in life through integration of Buddhist principles and the concepts of experts

who succeed in their family life; 2) the model of proposing the family quality in term of wealth by applying the Dhamma for creating prosperity, richness, and the solution to family economic problems.

Keywords: Quality Enhancement; Family; Buddhist Integration

บทนำ

ครอบครัวถือเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญที่สุด เนื่องจากครอบครัวเป็นหน่วยหลักของสังคมที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด เป็นสถาบันที่มีบทบาทในการกำหนดบุคลิกภาพ ความเชื่อ ทศนคติและพฤติกรรมของแต่ละบุคคลทั้งทางบวกและทางลบของสมาชิกที่แสดงออก ครอบครัวจึงเป็นพื้นฐานและมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมพฤติกรรมของสมาชิกในทุก ๆ ด้าน (ฉฐวิณ ลิทธิศิรอรธ, 2559: 3) นอกจากนี้ ยังเป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่ทางสังคมในการถ่ายทอดค่านิยม วิถีปฏิบัติตน รวมทั้งการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาสังคม ผ่านการสื่อสารทางบวกภายในครอบครัว การสร้างความเข้าใจ ยอมรับและไว้วางใจในครอบครัว การเสริมสร้างเทคนิค การปรับตัวและฝึกการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ดังที่ยุพา จิวพัฒนกุล และฐิติรัตน์ ทับแก้ว (2557: 15) กล่าวได้ว่า ครอบครัวเปรียบเสมือนจักรกลชิ้นแรกที่ทำหน้าที่หล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคลให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการนำไปสู่การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์สังคมไทยปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อสมาชิกในครอบครัว จึงเกิดการปรับเปลี่ยนทั้งโครงสร้าง รูปแบบขนาดของครอบครัวและวิถีชีวิต รวมทั้งสภาพปัญหาที่มีผลกระทบต่อสถาบันครอบครัว เช่น ระบบโครงสร้างของประชากร โครงสร้างของครอบครัว รูปแบบของครอบครัว จึงทำให้บทบาทของสถาบันครอบครัวมีแนวโน้มอ่อนแอลง จนไม่สามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ทั้งส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรได้ส่งผลกระทบต่อรูปแบบของครอบครัว กล่าวคือ ครอบครัวมีขนาดเล็กลง การเกิดครอบครัวข้ามรุ่นหรือครอบครัวที่หลานอยู่กับปู่ย่าตายาย เนื่องจากคนวัยแรงงานต้องทำงานหารายได้เลี้ยงดูครอบครัว รวมถึงการเกิดครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวหรือครอบครัวที่มีพ่อ/แม่เพียงคนเดียวอาศัยอยู่กับลูก ซึ่งมีสาเหตุมาจากการหย่าร้างหรือการเสียชีวิตของคู่สมรส นอกจากนี้ ยังมีครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวที่เกิดจากปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อมเพิ่มมากขึ้น แม้กระทั่งครอบครัวที่แบกรับภาระจากการมีคนพิการอยู่ในความดูแล สมาชิกใน

ครอบครัวเหล่านี้ต้องจัดการชีวิตในครอบครัวและหน้าที่การงานให้เกิดความสมดุล มี เช่นนั้น ก็อาจกลายเป็นครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ เป็นครอบครัวอ่อนแอ เพราะบาง ชาติ ความอบอุ่น ซึ่งต้องการความช่วยเหลือและการดูแลจากคนรอบข้าง ชุมชนและสังคม โดยเฉพาะในจังหวัดพะเยาพบว่า ในอดีตเป็นครอบครัวขยายที่มีพ่อแม่ลูกและเครือญาติอาศัยอยู่ด้วยกัน ปัจจุบันเป็นครอบครัวเดี่ยวที่ประกอบด้วยพ่อแม่และลูก บาง พื้นที่เป็นครอบครัวข้ามรุ่น คือ ปู่ย่า/ตายายและหลานอยู่รวมกัน จึงทำให้เกิดปัญหา ตามมาเพราะสภาพความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างครอบครัว สิ่งที่น่าสังเกต คือ เมื่อ ครอบครัวต้องเผชิญกับปัญหาที่ทำลายคุณภาพชีวิตในสังคมปัจจุบัน พวกเขาจะปรับตัว กันอย่างไร มีหลักการในการขัดเกลาและปลูกฝังจริยธรรมเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันแก่สมาชิก ในครอบครัวให้เป็นคนดีอย่างไร รวมถึงรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ดีจะเป็นอย่างไร ดังนั้น การส่งเสริมคุณภาพครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการจะเป็นเครื่องมือในการแก้ไข ปัญหาดังกล่าวให้เกิดความสามัคคีภายใต้บริบทของสังคมพุทธและหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา

จากเหตุผลดังกล่าวมา บทความนี้จะนำเสนอผลการศึกษารูปแบบการส่งเสริม คุณภาพของครอบครัว โดยได้ศึกษาแนวคิดและหลักการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของ สถาบันครอบครัวตามพระพุทธศาสนาว่าเป็นอย่างไร ทั้งนี้ เพื่อนำเสนอรูปแบบการ ส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ โดยองค์ความรู้ที่ได้จะเป็นประโยชน์ ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตครอบครัวในสังคมไทยให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของครอบครัวตัวอย่างในจังหวัดพะเยา
2. เพื่อศึกษาคุณภาพของครอบครัวตามหลักพระพุทธศาสนา
3. เพื่อเสนอรูปแบบการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รายละเอียดการ ดำเนินวิธีวิจัยมีดังต่อไปนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือกผู้ให้ ข้อมูลสำคัญจาก 2 กลุ่ม คือ 1) ครอบครัวตัวอย่างที่ได้รับรางวัลตามโครงการ เสริมสร้างครอบครัวร่วมเย็นของสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวง พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560-2562 จำนวน 15 ครอบครัว ซึ่งครอบคลุมทั้ง 9 อำเภอในจังหวัดพะเยา ทั้ง 15 ครอบครัวนี้เป็นกลุ่มที่

เป็นแบบอย่างที่ดีในด้านความคิดและการปฏิบัติตนในการครองเรือนจนได้รับรางวัลเป็นครอบครัวตัวอย่างของจังหวัดพะเยา ซึ่งมีความสามารถในการโน้มน้าวหรือเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงความคิดระหว่างกลุ่มคนในสังคมในการส่งเสริมและสร้างคุณภาพชีวิตภายในครอบครัวได้เป็นอย่างดี 2) กลุ่มพระสงฆ์สาธุการระดับจังหวัดและระดับอำเภอ จำนวน 12 รูป โดยเป็นเจ้าของคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัดและเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดพะเยา สำหรับพื้นที่ในการศึกษา คือ อำเภอในจังหวัดพะเยาทั้ง 9 อำเภอ ได้แก่ เมืองพะเยา ดอกคำใต้ จุน เชียงคำ เชียงม่วน ภูซาง ภูกามยาว ปง และแม่ใจ

2. เครื่องมือการวิจัย ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยผู้วิจัยสร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์การวิจัย ประกอบด้วยคำถามปลายปิดและคำถามปลายเปิด ดังนี้ 1) แบบสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มครอบครัวตัวอย่าง 2) แบบสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มพระสงฆ์สาธุการ แบบสัมภาษณ์ทั้งสองกลุ่มมีขอบเขตเนื้อหาเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณภาพครอบครัว โดยจำแนกเป็น 2 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับครอบครัวตัวอย่างของผู้ให้สัมภาษณ์/พระสงฆ์สาธุการ ตอนที่ 2 เป็นคำถามสัมภาษณ์ 6 ข้อ คำถามทั้งสองกลุ่มมีลักษณะคำถามใกล้เคียงกัน บางประเด็นแตกต่างกันเล็กน้อย เช่น คำถามครอบครัวตัวอย่างเน้นหลักการและวิธีการดำเนินชีวิตในครอบครัว ส่วนพระสงฆ์สาธุการเน้นประสบการณ์การรับทราบเกี่ยวกับครอบครัวตัวอย่าง สำหรับขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือ ดังนี้ 1) การศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์จนได้องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ และสร้างแบบสัมภาษณ์โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นฐาน 2) การนำเสนอแบบสัมภาษณ์ต่อคณะกรรมการที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบแก้ไขและปรับปรุงความถูกต้องตรงตามเนื้อหา 3) การนำเสนอแบบสัมภาษณ์กลับมาแก้ไขตามคำแนะนำของคณะกรรมการที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์ 4) การนำเสนอแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงให้ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งภายในและภายนอก รวมจำนวน 3 คน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง 5) การนำแบบสัมภาษณ์มาแก้ไขตามคำแนะนำของทรงคุณวุฒิทั้ง 3 คน เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย 6) การจัดพิมพ์เครื่องมือวิจัยฉบับสมบูรณ์แล้วนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

3.1 การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ ทั้งที่เป็นข้อมูลปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก และทุติยภูมิ คือ เอกสาร ตำรา หนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวกับแนวคิดรูปแบบการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทาง

ในการสร้างแบบสัมภาษณ์ รวมทั้งการใช้เป็นส่วนประกอบในกระบวนการวิเคราะห์ และประมวลผลข้อมูลในการวิจัย

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยขอความร่วมมือบุคคลที่เป็นตัวแทนเพื่อขอสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ในกระบวนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ดำเนินขั้นตอน ดังนี้ 1) การกำหนด วัน เวลาและสถานที่ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2) การดำเนินการสัมภาษณ์ด้วยการจดบันทึกการสัมภาษณ์และบันทึกเสียง โดยการขออนุญาตจากผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยหรือผู้ให้สัมภาษณ์ก่อนทำการบันทึกเสียง ทั้งนี้ เพื่อเป็นกระบวนการตรวจทานความถูกต้องย้อนกลับในภายหลัง 3) การรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญแล้วนำมาวิเคราะห์ พร้อมทั้งแยกแยะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเพื่อให้ข้อมูลที่ครบถ้วนตามวัตถุประสงค์การวิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แล้วนำไปวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบข้อมูลให้ครบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้น สรุปผลการดำเนินการวิจัยเพื่อประเมินผลการปฏิบัติงานเมื่อสิ้นสุดการวิจัย และนำไปอภิปรายผลร่วมกับข้อมูลอื่น ๆ เพื่อสรุปผลการวิจัยแล้วนำมาเขียนสรุปผลการวิจัยในรูปแบบเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

การวิจัยนี้พบผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. สภาพปัจจุบันของครอบครัวตัวอย่างในจังหวัดพะเยา

1.1 ลักษณะครอบครัวในประเทศไทยปัจจุบัน ส่วนมากเป็นครอบครัวเดี่ยว คือ พ่อแม่และลูก และมีทั้งครอบครัวสามรุ่นในครอบครัวเดี่ยว คือ รุ่นปู่ย่าตายาย รุ่นลูก รุ่นหลาน และเป็นครอบครัวขนาดเล็ก โดยจำนวนสมาชิกในครอบครัว 2 คน มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ในจังหวัดพะเยามีสถานภาพครอบครัว จำนวนประชากรและครัวเรือนโดยภาพรวม 3 ปีย้อนหลัง ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2562-2564 ดังนี้ ปี พ.ศ. 2562 มีจำนวน 470,151 ปี พ.ศ. 2563 มีจำนวน 467,356 คน และปี พ.ศ. 2564 มีจำนวน 461,405 คน ส่วนจำนวนครัวเรือน ปี พ.ศ. 2563 มี 187,799 ครัวเรือน ปี พ.ศ. 2564 มี 183,250 ครัวเรือน ในจำนวนประชากรทั้งหมด จะมีอัตราของผู้สูงอายุเป็นจำนวนมาก และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่มีอัตราการเกิดน้อยลง สำหรับพื้นที่ที่มีประชากรอาศัยอยู่มากที่สุด คือ อำเภอเมืองพะเยา ส่วนพื้นที่ที่มีประชากรน้อยที่สุด คือ อำเภอเชียงม่วน

1.2 สถานภาพครอบครัวในจังหวัดพะเยามีการเปลี่ยนแปลงทั้งจำนวนโครงสร้างของขนาดครอบครัวและจำนวนประชากร คือ ในอดีตส่วนมากเป็นครอบครัวขยายที่มีพ่อแม่และลูก ตลอดถึงเครือญาติของพ่อแม่ ได้แก่ ปู่ย่า ตายาย รวมทั้งลุงป้า น้าอา อาศัยอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวใหญ่ ในปัจจุบันเป็นครอบครัวเดี่ยว คือ พ่อแม่และลูก นอกจากนั้น บางพื้นที่ยังเป็นครอบครัวข้ามรุ่น คือ ปู่ย่า/ตายายและหลานอยู่รวมกัน จากการสำรวจสถานภาพครอบครัวของสำนักพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดพะเยา จะเห็นว่า ครอบครัวในจังหวัดพะเยาโดยส่วนมากมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองและมั่นคงถาวร คิดเป็นร้อยละ 75.01 รองลงมามีครอบครัวที่มีที่ดินอาศัยเป็นของตนเอง แต่ยังไม่มีความมั่นคง คิดเป็นร้อยละ 8.45

1.3 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงสถาบันครอบครัว คือ การเปลี่ยนแปลงทางระบบเศรษฐกิจทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจดังกล่าว ส่งผลให้วิถีการผลิตเปลี่ยนแปลงไป พื้นที่ทำการเกษตรจะลดน้อยลง ทำให้เกิดการย้ายถิ่นทั้งแรงงานในประเทศและระหว่างประเทศ นอกจากนั้น ยังมีอิทธิพลของเทคโนโลยีทันสมัยที่เป็นตัวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนในสังคม กลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากสื่อมากที่สุด คือ กลุ่มเด็กและเยาวชนที่หมกมุ่นในโลกออนไลน์ ซึ่งทำให้สมาชิกในครอบครัวสื่อสารกันน้อยลง ทำให้สัมพันธภาพในครอบครัวลดลง เกิดช่องว่างในครอบครัวมากขึ้น

1.4 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ทำให้โครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนไปเป็นครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวสามรุ่นในครอบครัวเดี่ยว ทำให้บทบาทหน้าที่ของสมาชิกภายในครอบครัวมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ พ่อและแม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้น รวมถึงพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตที่ยึดติดค่านิยมทางวัตถุ ทำให้ครอบครัวไม่สามารถแสดงบทบาทหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ และสัมพันธภาพในครอบครัวเสื่อมถอยลง สมาชิกในครอบครัวมีเวลาร่วมทำกิจกรรมหรือการพูดคุยปรึกษาด้วยกันลดน้อยลง ทั้งยังขาดการดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ทำให้ขาดการปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตในครอบครัวที่ค่อย ๆ ออกจากศีลธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ เกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ปัญหาการหย่าร้าง ครอบครัวแตกแยก เป็นต้น

1.5 ปัญหาความยากจนและความรุนแรงในจังหวัดพะเยา สำหรับปัญหาครอบครัวยากจนในปี พ.ศ. 2564 มีจำนวน 8,629 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 4.70 ส่วนสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของจังหวัดพะเยาไม่มีความรุนแรงเท่าไรนัก จากรายงานสถานการณ์ทางสังคมจังหวัดพะเยา ประจำปี พ.ศ. 2564 พบสถิติความ

รุนแรงในครอบครัวจำนวน 11 เหตุการณ์ ด้านช่วงอายุของการกระทำความรุนแรงในครอบครัวมากที่สุด คือ ช่วงอายุ 40-59 ปี ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ถูกระทำกับผู้กระทำความรุนแรงมากที่สุด คือ สามีภรรยา จำนวน 5 เหตุการณ์ ช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์การกระทำความรุนแรงมากที่สุด เป็นเวลากลางคืน สำหรับสาเหตุความรุนแรง เกิดจากความหึงหวง นอกใจ หวาดระแวง รวมทั้งสงสัยในความสัมพันธ์สามี-ภรรยา มีทั้งสามีเป็นฝ่ายหึงหวงภรรยา และภรรยาเป็นฝ่ายหึงหวงสามี สาเหตุต่อมา คือ การดื่มสุรา ใช้สารเสพติด การดื่มสุราและใช้สารเสพติดส่งผลต่อร่างกายและระบบประมวลผลของสมอง เมื่อเกิดการเสพติดและใช้เป็นประจำได้นำไปสู่อาการประสาทหลอน และประกรสุดท้ายบันดาลโทสะ โดยฝ่ายหญิงเป็นผู้ถูกระทำมากกว่าฝ่ายชาย

2. คุณภาพชีวิตของสถาบันครอบครัวตามหลักพระพุทธศาสนา

2.1 คุณภาพของครอบครัวที่พึงประสงค์ทั่วไป

2.1.1 ต้นแบบจากพ่อแม่ เป็นผู้นำหรือเป็นแบบอย่างให้กับลูกในการสร้างวินัย สร้างความรักความเข้าใจและมีคุณธรรมจริยธรรม เช่น ตัวอย่างของการรักษาศีล 5 รู้จักรักตัวเอง มีความรัก เผื่อแผ่คนอื่น รู้จักเมตตากรุณาและให้อภัยผู้อื่น รู้จักมองโลกในแง่ดี มีความเชื่อที่ถูกต้องและความสัมพันธ์ที่ดีต่อสภาพแวดล้อม ไม่คิดร้ายต่อผู้อื่น เป็นต้น

2.1.2 หลักการอยู่ร่วมกันของสมาชิก คือ ความเข้าอกเข้าใจ มีเหตุผล ยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกันของสมาชิกภายในครอบครัว ให้เกียรติและเคารพนับถือสมาชิกในครอบครัวตามลำดับสถานะ ทั้งยอมรับตามแตกต่างและเคารพในการตัดสินใจ รับฟัง เปิดโอกาสให้สมาชิกในครอบครัวได้แสดงความคิดเห็นเรื่องภายในครอบครัว รวมถึงประเด็นทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจได้อย่างอิสระ

2.1.3 วิธีการแก้ปัญหาภายในครอบครัว เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ใช้วิธีการสื่อสารพูดคุยกัน โดยนำปัญหาที่เกิดขึ้นนำมาพูดคุยปรึกษากัน ไม่ด่าทอกันพูดประชดกัน หรือกล่าวหากันไปมาซึ่งไม่ใช่ทางออกที่ดี การสื่อสารการพูดคุย ควรเลือกใช้สำนวนภาษาที่เหมาะสมกับเด็กหรือสมาชิกสามารถเข้าใจง่าย และการสื่อสารพูดคุยกัน ควรจะตั้งมั่นอยู่บนฐานแห่งจิตเมตตาเป็นหลัก ไม่จ้องจับผิดกัน คำพูดและการกระทำมีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งผลของการพูดคุยกันด้วยภาษาที่เข้าใจกันได้ ย่อมเกิดความพึงพอใจต่อสมาชิกในการรับรู้ เพื่อหาทางออกที่เหมาะสมกับปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งเรื่องของการเข้าถึงจิตใจของสมาชิกในครอบครัว การรับรู้อารมณ์ ทำให้มีความรักและอบอุ่นผูกพันในครอบครัว

2.1.4 การรู้จักการเรียนรู้ชีวิต การที่จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นหรือสังคมได้อย่างเหมาะสมนั้น เริ่มจากการแนะนำและเรียนรู้จากครอบครัวก่อน เพื่อให้สมาชิกได้มีทักษะในการใช้ชีวิตจริง ได้เรียนรู้ทั้งสุขและทุกข์ที่เกิดขึ้นในครอบครัวของตนเอง เพราะความเป็นจริงแล้วครอบครัวที่มีคุณภาพชีวิต อาจไม่ใช่ครอบครัวที่มีแต่ความสุขเพียงอย่างเดียว สมาชิกอาจประสบทั้งสุขและทุกข์เหมือนครอบครัวอื่น ๆ แต่เมื่อเผชิญกับภาวะวิกฤต ทุกชีวิตจะร่วมมือผนึกกำลังกันแก้ไข ให้การสนับสนุนซึ่งกันและกันเพื่อแก้ไขปัญหาความกดดันหรือมรสุมที่มาจากภายนอก เมื่อสมาชิกมีทักษะการเรียนรู้ที่ดี มีคุณภาพชีวิตที่ต้องการสมบูรณ์พร้อมแล้ว ก็จะสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขในสังคมได้อย่างปกติสุขตามอัตภาพของแต่ละบุคคลทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด

2.2 คุณภาพของครอบครัวในทัศนะพระพุทธศาสนา

2.2.1 การเข้าถึงศาสนา การมีครอบครัวที่ดีควรเรียนรู้การเข้าถึงศาสนา ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักการเข้าถึงศาสนา 3 ประการ ได้แก่ 1. การเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาด้วยตนเอง การท่องจำ การซักถามจากผู้รู้ หรือจากสื่อเทคโนโลยี เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติตน สร้างคุณภาพชีวิตของตนและครอบครัวได้อย่างถูกต้อง 2. การปฏิบัติหรือลงมือทำ โดยนำหลักคำสอนจากการศึกษา รับฟังท่องจำหรือทำความเข้าใจให้เหมาะสมกับความต้องการของแต่ละคนแล้วนำไปปฏิบัติ ซึ่งเป็นกระบวนการฝึกฝนเพื่อควบคุมกายวาจาใจให้เหมาะสมกับสภาพการดำเนินชีวิตในครอบครัวของตน 3. การรับผลของการปฏิบัติ เมื่อศึกษาเรียนรู้ ทั้งในภาคทฤษฎีและปฏิบัติ โดยนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ส่งผลต่อการดำรงชีพในสังคมได้อย่างมีความสุข

2.2.2 การเข้าใจหลักคำสอนที่ถูกต้อง การทำความเข้าใจหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องช่วยในการปรับทัศนคติที่ดีในการดำเนินชีวิต อย่างไรก็ตาม สำหรับผู้ครองเรือนอาจไม่มีเวลาเต็มที่ในการศึกษาหลักธรรมโดยตรง จึงควรปรับวิธีทำความเข้าใจให้เหมาะสมแต่ละบุคคล เช่น การรับฟัง การดู การอ่านจากสื่อเทคโนโลยีเพื่อจับสาระสำคัญแล้วคิดพิจารณาจนเกิดความเข้าใจด้วยตนเอง โดยการเลือกเฟ้นข้อธรรมแล้วนำไปปฏิบัติให้ตรงกับความต้องการของบุคคลหรือสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัว อาจเป็นการศึกษาหลักธรรมพื้นฐาน เช่น หลักศีล 5 เพื่อสร้างความเป็นปกติสุขในการรักษาระเบียบวินัยการดำเนินชีวิตประจำวัน หลักสมาธิเพื่อสร้างความสงบใจและมีกำลังใจที่มั่นคง พร้อมต่อการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ

2.2.3 การนำไปปฏิบัติจริง คือ การลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ด้วยการประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยทำได้หลายวิธี เช่น การศึกษาและฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง การสนทนารธรรมกับพระภิกษุที่ปฏิบัติดีและแตกฉานในหลักคำสอนแล้วปฏิบัติตามอย่างทันท่วงทีเห็นสมควรหรือเหมาะสมกับวิถีชีวิตของตนและสามารถนำไปถ่ายทอดแก่สมาชิกในครอบครัวต่อไปได้

3. รูปแบบการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ

3.1 การส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวด้านความมั่นคง เพื่อป้องกันแก้ไข ปัญหาการทะเลาะวิวาท การใช้ความรุนแรงภายในครอบครัว รวมถึงการหย่าร้าง โดยมีแนวทางการส่งเสริม ดังนี้ 1) การเลือกคนตามหลักสมชีวิธรรม (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 21 ข้อ 55: 93-94) คือ (1) สมสัทธา คือ การมีความเชื่อหรือความนิยม คล้ายกัน เช่น ความเชื่อถือในลัทธิศาสนา ความนิยมในสิ่งที่ถือว่า เป็นความดีงาม เหมือนกัน (2) สมสילה คือ การมีศีล ความประพฤติที่เข้ากันได้อยู่ในระดับเดียวกันหรือเท่าเทียมกัน ไม่มีฝ่ายใดหรือคนใดต่างพร้อยทางศีลธรรม ต้องรักษาศีลของตัวเองอย่างเข้มแข็ง ไม่เป็นเหตุให้เกิดความรังเกียจ เหยียดหยามหรือขัดแย้งรุนแรงต่อกัน (3) สมจาคา คือ การมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เสียสละเสมอกัน ถ้าฝ่ายหนึ่งมีความตระหนี่เห็นแก่ได้ ความมีใจคับแคบ กระด้าง อีกฝ่ายใจกว้างเป็นมหาสมุทร เรียกว่า น้ำใจยังไม่เสมอกัน ก็ควรปรับให้พอเหมาะพอสมกัน (4) สมปัญญา คือ การมีปัญหาเสมอหรือเหมาะสมกัน ปัญญา หมายถึง ความรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักดีชั่ว รู้จักประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ความรู้จักคิด มีความรู้ความสามารถเท่าเทียมกัน 2) การศึกษาเรียนรู้และเข้าใจหลักการที่ดีเพื่อครอบครัวด้วยการรับเอาแบบอย่างการปฏิบัติที่เหมาะสมจาก ปิตามารดาและรับฟังคำแนะนำการดำรงชีวิตครอบครัวจากพระภิกษุหรือผู้มีประสบการณ์ 3) ความมั่นคงหนักแน่น โดยมีหลักฆราวาสธรรม (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 15 ข้อ 246: 351-354; เล่ม 25 ข้อ 183-194: 543-545) คือ (1) สัจจะ คือ การรักษาความจริง เป็นคนจริง ทำจริง มีความเด็ดเดี่ยวและเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง คู่ชีวิตที่ดีหรือผู้ครองเรือนต้องมีความจริงใจ ซื่อสัตย์ต่อกัน (2) ทมะ คือ การรู้จักข่มจิตใจตัวเอง ในทางปฏิบัติ หมายถึง ความกระตือรือร้นในการเคี่ยวเข็ญการฝึกฝน การข่มใจ ฝึกวินัย ปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจตนเอง (3) ขันติ หมายถึง ความอดทน ในทางพระพุทธศาสนาได้สอนให้อดทนใน 4 ลักษณะ คือ 1) ความอดทนต่อความลำบาก เช่น หนาว ร้อน อดทนต่อความเจ็บปวด 2) ความอดทนต่อทุกข์เวทนา เช่น การเจ็บไข้ได้ป่วย 3) ความอดทนต่อความเจ็บใจ เช่น การอดทนต่อคำด่าหรือสบประมาท 4) ความอดทนต่ออำนาจกิเลส หมายความว่า

อดทนต่อการควบคุมนิสัยไม่ดีของตัวเองไม่ให้ระบาดไปติดคนอื่น เพราะหากอดทนข้อนี้ไม่ได้ สามีภรรยาอยู่ด้วยกันก็เหมือนก่อกรรมทำเวรต่อกันและกัน ความริ้วราน แทะสามัคคีในครอบครัวก็จะตามมา (4) จาคะ หมายถึง ความเสียสละ สละกิเลส สละความสุขสบายและประโยชน์ส่วนตนได้ โดยสรุป คือ มีความจริงใจ ผีกลั่น หนได้ ใ้ป็น เป็นการส่งเสริมเกิดความรักความสามัคคีในครอบครัว ไม่แตกแยก ทะเลาะวิวาทหย่าร้างกัน เป็นรูปแบบของคู่สมรสที่มีความมั่นคง 4) ความเคารพ กราบไหว้ ชมเชย ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยาม ไม่นินทา ให้เกียรติท่าน เพื่อแสดงถึงความอ่อนน้อมถ่อมตนและอยู่ในโอวาทของบิดามารดาด้วยการสำนึกเสมอว่า บิดามารดาอยู่ในฐานะที่บุตรธิดาต้องเคารพบูชาสูงสุด นอกจากนี้แล้ว บุตรธิดาต้องทำหน้าที่ดูแลเลี้ยงดูบิดามารดา ช่วยเหลือกิจการแบ่งเบาภาระ รักษาชื่อเสียงวงศ์ตระกูลและประพฤติตนเป็นคนดี หลักการนี้เป็นการปฏิบัติตามหลักธรรมเรื่องทศ 6 (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 ข้อ 242-274: 199-218) ซึ่งในที่นี้เน้นทศที่ 2 คือ ภรรยาสามีที่เปรียบเหมือนทศเบื้องหลังที่ต้องมีข้อปฏิบัติต่อกัน

3.2 การส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวด้านความมั่งคั่ง ร่ำรวย เพื่อแก้ไข ปัญหาความยากจนตามแนวทางหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 23 ข้อ 54: 340-344) คือ 1. การเพิ่มรายได้ ด้วยการขยันหาอาชีพที่สุจริตและหลายหลากเพิ่มเติมจากงานหลัก (อุฏฐานสัมปทา) 2. การลดรายจ่าย เก็บออมรักษาทรัพย์สินอย่างรัดกุม (อารักขสัมปทา) 3. การผูกมิตรเครือข่าย มีเพื่อนที่ดี (กัลยาณมิตรตตา) 4. การใช้จ่ายอย่างฉลาด อยู่อย่างพอเพียงตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ถือเป็นประโยชน์ปัจจุบัน (สมชีวิตา) หมายถึง ประโยชน์ที่มองเห็นในชีวิตประจำวัน ได้แก่ ลาภ ยศ สุข สรรเสริญหรือทรัพย์สิน ฐานะ เกียรติยศ ชีวิตคู่ครอง ครอบครัวที่เป็นสุข รวมถึงการแสวงหาและปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้ในทางที่ถูกต้อง

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยดังกล่าว สามารถอภิปรายผลดังต่อไปนี้ วัตถุประสงค์การวิจัยที่ 1 สภาพปัจจุบันของครอบครัวตัวอย่างในจังหวัดพะเยา จากประเด็นที่ 1 ลักษณะครอบครัวครอบครัวในประเทศไทยปัจจุบันที่พบว่า ปัจจุบันเป็นครอบครัวเดี่ยว คือ พ่อแม่และลูก (หรือไม่มีลูก) และครอบครัวสามรุ่นในครอบครัวเดี่ยว คือ รุ่นปู่ย่าตายาย รุ่นลูก รุ่นหลาน และเป็นครอบครัวขนาดเล็กโดยจำนวนสมาชิกในครอบครัว 2 คน ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างมากรุนแรง สาเหตุดังกล่าวนี้เนื่องมาจากสภาวการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและบทบาทของสมาชิกในครอบครัวส่งผลกระทบต่อ

สภาพการดำรงอยู่ของสถาบันครอบครัวที่มีความเปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบเดิม จะเห็นได้ชัดเจนว่า สถานะทางครอบครัวไทยในปัจจุบันอยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านทางประชากรเป็นสังคมสูงวัยมากขึ้น ขณะที่จำนวนเด็กเกิดน้อยลงและจากที่เคยเป็นครอบครัวขนาดใหญ่กลายเป็นครอบครัวขนาดเล็ก เช่น ครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวข้ามรุ่น ครอบครัวอยู่คนเดียว โดยเฉพาะครอบครัวเดี่ยวพบมากในสังคมไทย ในประเด็นนี้รายงานของคาสปาร์ ฟิค และคณะ (2558: 77) ได้ระบุว่าครอบครัวเดี่ยวเป็นประเภทที่มีมากในสังคมไทย โดยเฉพาะประเภทที่ไม่มีบุตร ซึ่งอาจเกิดจากการสมัครใจหรือไม่สมัครใจก็ตาม เหตุผลหนึ่งที่ไม่ต้องการมีบุตรก็เพราะผู้หญิงเข้าสู่ภาคการทำงานมากขึ้นจึงชะลอการแต่งงานและการมีบุตรออกไป ทำให้ช่วงอายุที่ควรจะมีบุตรเหลือระยะเวลาสั้นลงลง ในที่สุดจึงเป็นครอบครัวเดี่ยวที่ไม่มีบุตร ดังนั้นสภาพการณ์เปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ผู้หญิงต้องทำงานเหมือนกับผู้ชายในปัจจุบัน จึงเป็นปัจจัยหนึ่งของสภาพครอบครัวไทยปัจจุบัน

ประเด็นที่ 2 สำหรับสถานะภาพครอบครัวในจังหวัดพะเยาเอง ในอดีตเป็นครอบครัวขยายที่มีพ่อแม่และลูก ตลอดถึงเครือญาติของพ่อแม่ ได้แก่ ปู่ย่า ตายาย ลุง ป้า น้าอา อาศัยอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวใหญ่ ปัจจุบันเป็นครอบครัวเดี่ยว นอกจากนั้นบางพื้นที่เป็นครอบครัวข้ามรุ่น คือ ตา-ยาย หรือปู่-ย่า-หลานอยู่รวมกัน จากประเด็นนี้พบรายงานสถานการณ์ทางสังคมจังหวัดพะเยา ประจำปี 2564 (กลุ่มนโยบายและวิชาการ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดพะเยา, 2564: 6) ระบุว่า ครอบครัวในจังหวัดพะเยามีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองและมั่นคงถาวร ร้อยละ 75.01 รองลงมาคือครอบครัวที่มีที่ดินอาศัยเป็นของตนเอง แต่ยังไม่มีความมั่นคงร้อยละ 8.45 จากสถิตินี้แสดงให้เห็นว่า สถานะของจำนวนประชากรและครัวเรือนในจังหวัดพะเยามีความเปลี่ยนแปลงในลักษณะของการกระจายตัวหรือกลายเป็นครัวเรือนขนาดเล็ก รวมถึงจำนวนประชากรผู้สูงอายุมีอัตราเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 22.51 ของประชากรทั้งหมด ส่วนความหนาแน่นโดยเฉลี่ยของจำนวนประชากรประมาณ 74 คน/ตารางกิโลเมตร พื้นที่ที่มีประชากรอาศัยอยู่มากที่สุด คือ อำเภอเมืองพะเยา ส่วนพื้นที่ที่มีประชากรน้อยที่สุด คือ อำเภอเชียงม่วน

ประเด็นที่ 3 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสถาบันครอบครัว เช่น การเปลี่ยนแปลงทางระบบเศรษฐกิจทั้งในประเทศและต่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจดังกล่าวส่งผลให้วิถีการผลิตเปลี่ยนแปลงไป พื้นที่ทำการเกษตรจะลดน้อยลง การย้ายถิ่นของแรงงานในประเทศและระหว่างประเทศมากขึ้นทำให้เกิดความเหินห่างของสมาชิกครอบครัว ทั้งนี้ เป็นเพราะการเปลี่ยนแปลงของระบบ

เศรษฐกิจโลกและการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในภูมิภาค เช่น การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community; AEC) ในปี พ.ศ. 2558 เป้าหมายสำคัญของประชาคมนี้ คือ การขับเคลื่อนความร่วมมือระหว่างกัน โดยมีองค์ประกอบสำคัญในการเป็นตลาดและฐานการผลิตร่วมกันด้วยการเคลื่อนย้ายสินค้า การบริการ การลงทุนแรงงานฝีมืออย่างเสรี จากข้อมูลสถิติของสำนักบริหารแรงงานต่างด้าว (2560: 1) พบจำนวนคนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานที่ราชอาณาจักรไทยจำนวน 2,990,777 คน ซึ่งทำให้ประเทศไทยต้องปรับตัวและเตรียมความพร้อมหลายด้าน เช่น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การศึกษา ทักษะด้านภาษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทักษะฝีมือแรงงาน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้วิถีการผลิตเปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น การปรับเปลี่ยนพื้นที่ทำการเกษตรเป็นโรงงาน เพราะได้มุ่งเน้นความเจริญทางอุตสาหกรรมเป็นหลัก รวมถึงการนำเข้าเครื่องจักรกลภาคการเกษตรที่ทำให้ค่านิยมภาคการเกษตรบางอย่างได้ขาดหายไป เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว สถานการณ์เหล่านี้ทำให้ประเทศไทยต้องพัฒนาฝีมือแรงงานที่มีคุณภาพเข้าสู่โรงงานที่อยู่ในชุมชนเมืองมากขึ้น ประชากรในชนบทจึงกลายเป็นชุมชนผู้สูงอายุที่อยู่กับลูกหลาน ทั้งนี้ เพราะประชากรวัยแรงงานได้ย้ายเข้าทำงานในเขตเมือง บางรายไปทำงานต่างประเทศ เนื่องจากความแตกต่างด้านรายได้ของประชากรเขตเมืองและชนบท จึงทำให้เกิดการโยกย้ายถิ่นทำงานอันนำไปสู่ผลกระทบด้านสถาบันครอบครัวที่สมาชิกต้องแยกอาศัยหรืออยู่ห่างกัน

ประเด็นที่ 4 สำหรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมครอบครัวที่ทำให้บทบาทหน้าที่ของสมาชิกภายในครอบครัวต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ เช่น การที่พ่อแม่ไปทำงานนอกบ้าน พฤติกรรมติดค่านิยมทางวัตถุ ซึ่งทำให้บทบาทหน้าที่และสัมพันธภาพในครอบครัวลดลงนั้น ทั้งนี้ เป็นเพราะการใช้ชีวิตในปัจจุบันซึ่งเป็นสังคมอุตสาหกรรมหรือสังคมเมือง ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรมที่อยู่ร่วมกันแบบพึ่งพิง ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน กลายเป็นสังคมที่มีความเป็นบริโภคนิยมและวัตถุนิยมมากขึ้น เป็นสังคมแห่งการแข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งสถานะความมั่งคั่ง ประเด็นนี้สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2562ข: 11) ได้ศึกษาพบว่าประมาณการของประชากรคนไทยในปี พ.ศ. 2553-2583 มีแนวโน้มการกระจายตัวโดยเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตเมืองหรือเขตเทศบาลมากขึ้น ซึ่งในปี พ.ศ. 2553 ประชากรอาศัยอยู่ในเขตเทศบาลหรือเขตเมืองทั้งหมด 28 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 43.4 ของประชากรทั้งหมด สำหรับปี พ.ศ. 2563 เพิ่มขึ้นเป็น 38 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 57.2 และ

ในปี พ.ศ. 2573 คาดการณ์ว่า จะเพิ่มเป็นร้อยละ 68.0 ปี พ.ศ. 2583 จะเพิ่มเป็นร้อยละ 74.3 จากการศึกษาี้แสดงให้เห็นว่า สังคมไทยในอนาคตจะมีประชากรมากกว่าครึ่งของประชากรทั้งหมดอาศัยในเขตเมือง การขยายตัวของเมืองดังกล่าวจะก่อให้เกิดปัญหาการกระจุกตัวของความยากจนในเขตเมือง การขาดแคลนที่อยู่อาศัย การบริการของรัฐทั้งด้านการศึกษาและสวัสดิการที่ไม่ทั่วถึง การกระจุกตัวของเมืองทำให้เกิดปัญหาต่อสภาพแวดล้อม ความมั่นคงและปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สุขภาพร่างกายและจิตใจและการเพิ่มขึ้นของอาชญากรรม ปัญหาเหล่านี้ย่อมส่งผลกระทบต่อบทบาทหน้าที่ของครอบครัวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น การทำกิจกรรมระหว่างครอบครัว การพูดคุยปรึกษาหารือ

ประเด็นที่ 5 ปัญหาความยากจนและความรุนแรงในจังหวัดพะเยา ซึ่งพบว่าในปี พ.ศ. 2564 ปัญหาครอบครัวคิดเป็นร้อยละ 4.70 และปัญหาความรุนแรงในครอบครัวจำนวน 11 เหตุการณ์นั้น ในด้านความยากจนแม้จะมีเพียงเล็กน้อย แต่ก็ยังเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตสมาชิกครอบครัวในสังคมไทย เนื่องจากเป็นปัญหาเกี่ยวกับการเข้าถึงการบริการขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต การขาดโอกาสทางการศึกษา บริการสาธารณสุข ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจและการมีหนี้สิน ซึ่งเป็นปัญหาที่สะท้อนความเหลื่อมล้ำและไม่เท่าเทียมทางสังคม ดังรายงานของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2562ก: 3) โดยกองพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคมที่ได้วิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2562 พบว่า ครอบครัวยากจนจำนวน 1.31 ล้านครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 5.04 ของครัวเรือนทั้งหมด และเมื่อพิจารณาคนยากจนตามระดับความรุนแรงโดยแบ่งคนยากจนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ คนยากจนมากและคนยากจนน้อย ทั้งสองกลุ่มนี้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกครอบครัวโดยตรง เพราะความยากจนเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้เกิดช่องว่างความไม่เท่าเทียมหรือความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากรอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิขั้นพื้นฐานที่คนทุกคนควรได้รับ เช่น การศึกษา อาชีพและรายได้ ดังงานของราเชนทร์ นพณัฐวงศ์ (2562: 163-164) ที่ระบุให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสถานการณ์ความยากจนกับความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย ในประเด็นเรื่องการเข้าถึงการศึกษาภาคบังคับ ระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน ขนาดของครอบครัวที่มีผลต่อการหารายได้ให้เพียงพอ ความกระจุกตัวหนาแน่นของความยากจนในเมืองและชนบท การเข้าถึงหลักประกันสุขภาพ รวมถึงการถือครองที่ดินในการประกอบอาชีพ สิ่งเหล่านี้ทำให้สังคมไทย โดยเฉพาะสังคมรากหญ้าต้องประสบกับวัฏจักรแห่งความเลวร้าย คือ โง่ (Ignorance) เจ็บ (Sickness) จน (Poverty) (อุทัย บุญ

ประเสริฐ, 2529: 7) อยู่ร่ำไป ส่วนปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยส่วนใหญ่แล้ว ผู้ถูกระทำมักเป็นเด็กและสตรี เป็นปัญหาซับซ้อนที่เกิดจากหลายปัจจัย มีตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคม จากการศึกษาของพูนสุข มาศรีงสรรค์ (2559: 223) ระบุว่า สาเหตุของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวส่วนหนึ่งมาจากการอบรมเลี้ยงดู ภายในครอบครัว การป่วยทางจิต ครอบครัวแตกแยก ปัญหาเศรษฐกิจ การใช้สารเสพติด การดื่มสุรา การเล่นเกมพนัน เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้เป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญของการเกิดความรุนแรงและส่งผลกระทบต่อร่างกาย จิตใจและสุขภาพของสมาชิกภายในครอบครัว ทั้งทางด้านอารมณ์ที่ถูกเก็บกด การไม่เห็นคุณค่าในตนเอง การขาดความมั่นใจ ความหดหู่ซึมเศร้า เป็นต้น

วัตถุประสงค์การวิจัยที่ 2 คุณภาพชีวิตของสถาบันครอบครัวตามหลักพระพุทธศาสนา ในประเด็นที่ 1 คุณภาพของครอบครัวที่พึงประสงค์ทั่วไป ประกอบด้วย 1. ต้นแบบจากพ่อแม่ที่เป็นแบบอย่างให้กับลูกในการสร้างวินัย 2. หลักการอยู่ร่วมกันของสมาชิกที่ต้องเข้าใจ มีเหตุผล ยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกัน 3. วิธีการแก้ปัญหาภายในครอบครัวด้วยการสื่อสารพูดคุยกันเพื่อหาทางออกที่ดี 4. การรู้จักการเรียนรู้ชีวิตด้วยการร่วมกับผู้อื่นอย่างเหมาะสม ประเด็นนี้จากการศึกษาข้อมูลเอกสารและการสัมภาษณ์ครอบครัวตัวอย่าง จะเห็นได้ว่า ปัจจัยการสร้างคุณภาพของครอบครัวที่พึงประสงค์ข้างต้น ช่วยให้ครอบครัวมีคุณภาพที่สมบูรณ์ ทั้งกาย จิตใจ อารมณ์ ความสัมพันธ์ทางสังคม เพราะถือเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของชีวิตที่ส่งผลต่อการดำรงชีพอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข แม้ว่าในประเด็นนี้จะกล่าวถึงคุณภาพของครอบครัวที่พึงประสงค์โดยทั่วไป ซึ่งไม่ได้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยตรง แต่จากผลการวิจัยสรุปให้เห็นว่า วิถีชีวิตของชาวจังหวัดพะเยามีความผูกพันกับหลักพระพุทธศาสนาอยู่ไม่น้อย เช่น การดูแลช่วยเหลือด้วยความรัก ความเผื่อแผ่คนอื่น ความเมตตากรุณา การให้อภัย การมองโลกในแง่ดี ความเชื่อที่ถูกต้องประกอบด้วยเหตุผล และความสัมพันธ์ที่ดีต่อสภาพแวดล้อม ไม่คิดร้ายต่อผู้อื่น การเคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกัน การยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกภายในครอบครัว การเปิดโอกาสให้สมาชิกได้แสดงความคิดเห็น การรู้จักควบคุมอารมณ์ การหลีกเลี่ยงการโต้เถียงและไม่ใช้อารมณ์เป็นใหญ่ หลักการเหล่านี้สอดคล้องกับทฤษฎีระบบครอบครัว (Family Systems Theory) ของบรอนเฟนเบรนเนอร์ (Bronfenbrenner & Morris, 2006: 793-828) ซึ่งว่าด้วยแนวคิดด้านครอบครัวที่เกี่ยวกับระบบนิเวศวิทยาที่เกิดจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ บรอนเฟนเบรนเนอร์จำแนกระบบครอบครัวไว้ 4 ระดับตามลำดับการเปลี่ยนแปลงของช่วงเวลาแต่ละครอบครัว คือ 1) ระบบจุลภาค

(Microsystem) 2) ระบบชั้นกลาง (Mesosystem) 3) ระบบภายนอก (Exosystem) 4) ระบบมหภาพ (Macrosystem) บรรดาระบบเหล่านี้ครอบคลุมเป็นระบบจุลภาค ซึ่งสมาชิกในครอบครัวเองถือเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อสมาชิกแต่ละคนในครอบครัวมากที่สุด โดยเฉพาะการมีอิทธิพลต่อเด็กและเยาวชน ส่วนระบบถัดไปจะมีอิทธิพลในวงที่กว้างขึ้น โดยที่ระบบชั้นกลางเป็นระบบที่อยู่กึ่งกลางระหว่างครอบครัวกับสิ่งแวดล้อมภายนอก เช่น ความสัมพันธ์ภายในบ้าน ความสัมพันธ์ในสถานที่ทำงาน ระบบภายนอกที่เป็นสถานการณ์ภายนอกที่มีอิทธิพลต่อสมาชิกในครอบครัว เช่น นโยบายของรัฐในด้านต่าง ๆ เช่น สวัสดิการด้านการบริการสุขภาพ การศึกษา ขณะที่ระบบมหภาคจะเป็นระบบความเชื่อ วัฒนธรรม ทรัพยากรทางธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว เมื่อนำผลการวิจัยในประเด็นนี้วิเคราะห์ร่วม ก็จะเห็นว่า ปัจจัยสร้างคุณภาพของครอบครัวที่พึงประสงค์ทั่วไปของชาวจังหวัดพะเยาซึ่งมีลักษณะผูกพันกับหลักพระพุทธศาสนา ก็ด้วยเหตุผลที่ว่า ระบบจุลภาคที่คนภายในครอบครัวชาวจังหวัดพะเยาเองเป็นชาวพุทธเป็นส่วนใหญ่ ระบบชั้นกลางที่มีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน โดยเฉพาะวัดศรีโคมคำ พระอารามหลวง ระบบภายนอกที่มีการศึกษาแบบชุมชนวิถีพุทธ ซึ่งเครือข่ายชุมชนเองก็เน้นการมีส่วนร่วมแบบ บ-ว-ร (บ้าน-วัด-โรงเรียน/ราชการ) ส่วนระบบมหภาพเป็นวัฒนธรรมความเชื่อแบบพุทธล้านนา ดังนั้น ปัจจัยสร้างคุณภาพของครอบครัวที่พึงประสงค์ทั่วไปจึงอยู่ภายใต้บริบทของพระพุทธศาสนา

สำหรับประเด็นที่ 2 คุณภาพของครอบครัวในทัศนะพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย 1. การเข้าถึงศาสนาซึ่งช่วยให้แต่ละครอบครัวมีคุณภาพที่ดีและเกิดความเจริญงอกงามในชีวิต 2. การเข้าใจหลักคำสอนด้วยการศึกษาเข้าใจถึงหลักคำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสแสดงไว้ 3. การนำไปปฏิบัติจริงด้วยการศึกษาด้วยตนเอง การสนทนาระหว่างพระภิกษุที่แตกฉานในธรรมะแล้วนำไปปฏิบัติในวิถีชีวิต ประเด็นเหล่านี้เป็นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติในชีวิตครอบครัว ซึ่งมีหลายวิธี อาจเริ่มต้นด้วยหลักธรรมที่ปฏิบัติเข้าใจง่าย โดยการศึกษาด้วยตนเองหรือสนทนาระหว่างพระสงฆ์ที่แตกฉานเรื่องธรรมะแล้วยึดถือปฏิบัติตามความเหมาะสมในวิถีชีวิตของตน ดังที่พระพุทธเจ้าทรงวางแนวทางการดำเนินชีวิตเพื่อประโยชน์สุขแก่ชีวิตของผู้อยู่ครองเรือน คือ การมีชีวิตอยู่ในโลกนี้อย่างมีความสุข อันเป็นจุดหมายขั้นต้นหรือจุดหมายเฉพาะหน้า ที่เห็นในปัจจุบันชาติ การเข้าถึงศาสนา การเข้าใจหลักคำสอนและการนำหลักธรรมดังกล่าวไปปฏิบัติจะทำให้ตนและทุกคนในครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ปฏิบัติหน้าที่ต่อกันอย่างถูกต้อง ในประเด็นนี้วชิร อินทสระ (2527: 1) มีทัศนะว่า สถาบันครอบครัวเป็นองค์กรที่มีแบบแผน ความประพฤติของสมาชิกทุกคน

ในครอบครัวสามารถเข้าถึงธรรมในระดับต่าง ๆ ได้ทุกสถานะ โดยวิน อินทสระได้ยกตัวอย่างนางวิสาขา อนาถปิณฑิกเศรษฐี นางสุชาดา เป็นต้น แม้จะครองเรือนมีครอบครัวก็สามารถบรรลุธรรมขั้นต้นและใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตได้ ดังนั้น จะเห็นว่า ปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพของครอบครัวในทัศนะพระพุทธศาสนาจึงเป็นการเรียนรู้ การเข้าใจในหน้าที่ การเข้าใจแนวทางปฏิบัติตามหน้าที่ให้ถูกต้อง รู้เท่าทันความเจริญและความเสื่อมของชีวิตตนและโลก ซึ่งสามารถสรุปลงในหลักการของพระพุทธศาสนาในเรื่องสัทธรรม 3 (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 18: 172) คือ 1) รู้ปริยัติ 2) รู้การปฏิบัติที่ถูกต้อง 3) เข้าใจในผลสำเร็จอันเนื่องมาจากการปฏิบัติที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นผลลัพธ์ของคุณภาพครอบครัวที่ดีตามมุมมองพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์ที่ 3 รูปแบบการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ ในประเด็นที่ 1 การส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวด้านความมั่นคง จะเห็นว่า ในด้านนี้เป็นขั้นตอนการเริ่มต้นชีวิตครอบครัวด้วยการเลือกคู่ครองที่เหมาะสม ด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมที่สร้างความมั่นคงในเบื้องต้นของชีวิตคู่ ทั้งนี้ เพื่อให้ชีวิตเกิดความสอดคล้องกลมกลืนและอยู่ครองชีวิตอย่างมั่นคง ดังนั้น การพิจารณาตัดสินใจเลือกคู่ครองต้องตรวจสอบว่า เป็นคู่ครองที่สมพงษ์กันตามหลักพุทธธรรมหรือไม่ โดยจะต้องเรียนรู้กันและกันทั้งด้านพฤติกรรมภายนอกและจิตใจ รวมทั้งทัศนคติและวิธีคิดซึ่งจะมีผลต่ออารมณ์และความรู้สึกของทั้งสองฝ่าย หากสามารถยอมรับหรือปรับเข้าหากันได้ ก็จะเป็นคู่ชีวิตที่ยืนยาวตามคำโบราณที่ว่า ขอให้ถ้อยไม่เท่ายอดทอง กระบองยอดเพชร หลักสมชีวิตรธรรมเป็นหลักธรรมที่สร้างครอบครัวให้เข้มแข็งมีคุณภาพ พร้อมทั้งจะดำเนินชีวิตอย่างมั่นคง ดังงานวิจัยของพระครูนิวาสิตขันธ์ และคณะ (2563: 2129) ที่ศึกษาเรื่องวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นวิถีพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่มือใหม่เป็นพื้นฐาน ระบุไว้ว่า ในการสร้างครอบครัวที่อบอุ่นและเข้มแข็ง คู่สามีและภรรยาต้องดำเนินรอยตามหลักสมชีวิตรธรรม 4 ประกอบด้วย 1) จะต้องมีความเชื่อและทัศนคติที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน 2) จะต้องมีการประพฤติปฏิบัติดีเสมอกัน 3) จะต้องลดอัตตาและมีความเสียสละเสมอกัน และ 4) จะต้องมีปัญหาและมีเหตุมีผลเสมอกัน หลักสมชีวิตรธรรมจึงเป็นธรรมะขั้นตอนแรกของการเริ่มต้นชีวิตคู่ที่ดีในอนาคต สำหรับหลักธรรมอื่น เช่น หลักฆราวาสธรรม 4 และทศ 6 เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมการใช้ชีวิตร่วมกัน ด้วยการประคับประคองชีวิตคู่ให้อยู่รอดเป็นชีวิตถ้อยที่ถ้อยอาศัย หลักธรรมดังกล่าวจึงช่วยลดปัญหาครอบครัวหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นปัญหาหย่าร้าง ปัญหาเด็กกำพร้า ปัญหาสามีภรรยาทะเลาะวิวาท ปัญหาการมีชู้หรือการนอกใจคู่ครอง โดยภาพรวมแล้วปัญหาเกี่ยวกับการผิดศีลข้อ 3 อาจเบาลง

ได้ โดยเฉพาะการยึดมั่นในความซื่อสัตย์และการยับยั้งอารมณ์ความโกรธตนเอง ประเด็นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสิริธรรมานุยุต (อภิรัมย์ พลชนะ) (2562: 1398) ในเรื่องแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการครองเรือนในครอบครัวไทยปัจจุบัน ซึ่งระบุไว้ว่า หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการครองเรือนในครอบครัวไทย ก็คือ การประยุกต์ใช้หลักความซื่อสัตย์ ซึ่งจะช่วยแก้ไขและลดปัญหาในครอบครัวลงได้ เพราะความซื่อสัตย์เป็นรากฐานสำคัญในการสานความสัมพันธ์ระหว่างกันในระยะยาวได้ นอกจากนั้น การรู้จักฝึกฝนควบคุมอารมณ์ของตนเองไม่ให้เป็นคนเจ้าอารมณ์ก็จะช่วยลดปัญหาครอบครัวลงได้ ส่วนงานวิจัยของพระมหาศิวกรณ์ เปมสีโล และคณะ (2561: 56) ซึ่งศึกษาการบูรณาการหลักขรรวาสธรรมกับการปฏิบัติตนของครอบครัวไทยยุคไทยแลนด์ 4.0 ระบุว่า ปัจจุบันครอบครัวไทยกำลังเผชิญกับภัยคุกคาม สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในหลายมิติทั้งดีและไม่ดี ทำให้ส่งผลต่อการพัฒนาเด็ก เยาวชนและครอบครัว การสร้างความอบอุ่นในครอบครัวเป็นทำหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวเองที่ต้องสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน เป็นที่พึ่งพากันได้ ทั้งนี้ เพื่อเป็นเกราะคุ้มกันที่ดี และให้สมาชิกครอบครัวสามารถอยู่เย็นหัดได้ในสภาวะการณ์ของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งการดำเนินชีวิตด้วยความรอบคอบ มีความซื่อสัตย์ ความขยันหมั่นเพียร การรู้จักแบ่งปัน มีความอดทนและใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหาจะช่วยให้ตนและครอบครัวอยู่รอดได้

สำหรับประเด็นที่ 2 การส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวด้านความมั่นคง โดยเฉพาะการยึดหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ซึ่งเป็นการส่งเสริมระบบเศรษฐกิจการเงินของครอบครัว รวมถึงการแก้ไขปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้นในสังคมไทย เนื่องจากหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์เป็นหลักปฏิบัติสำหรับสร้างครอบครัวให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นด้วยการขยันหา รักษาดี มีกัลยาณมิตร เลี้ยงชีวิตอย่างเหมาะสม หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์จึงเป็นคาถาหัวใจเศรษฐกิจ “อุ อา กะ สะ” ที่ช่วยสร้างเศรษฐกิจระดับครัวเรือน ซึ่งเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมให้รอดพ้นจากปัญหาความยากจน ประเด็นนี้สอดคล้องงานวิจัยของพระครูนิรมิตสังขกิจ (นินนาท ธมมนาโท) (2562: 287) ที่ได้นำเสนอเรื่องพุทธศาสตร์: การบูรณาการพุทธธรรมเพื่อแก้ปัญหาความยากจน โดยได้ระบุว่า ปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน เนื่องจากการมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพต่ำ ขาดโอกาสในการศึกษาและพัฒนาทักษะต่าง ๆ รวมทั้งการขาดโอกาสในการรับรู้นโยบายการพัฒนาที่ไม่สมดุลของภาครัฐที่เน้นพัฒนาเมืองมากกว่าพัฒนาชนบท ขณะเดียวกันการพัฒนาชนบทก็เน้นเพียงทุนทางกายภาพ แต่ขาดการส่งเสริมทุนทางสังคม นอกจากนี้ ยังเน้นการส่งเสริม

อุตสาหกรรมมากกว่าการเกษตร ดังนั้น การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์เข้ากับการดำรงชีวิตในปัจจุบันควบคู่กับการสร้างคุณภาพชีวิต จะช่วยสร้างรายได้ ทำให้ชีวิตมีความมั่นคง มั่นคง มีความสุข เช่น หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ด้วยการขยันหมั่นเพียร รู้จักรักษาทรัพย์ คบเพื่อนที่ดีและมีชีวิตพอเพียง ซึ่งมุ่งให้มวลมนุษยชาติดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ใช้จ่ายให้พอเหมาะแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ตกเป็นทาสของความทะยานอยากจนเกินไป ซึ่งอาจเป็นแนวป้องกันความยุ่งยากในชีวิตและวิกฤตเศรษฐกิจทุกระดับได้เป็นอย่างดี ในประเด็นนี้จะเห็นว่า หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์เป็นเสมือนต้นทุนทางสังคมไทยอย่างหนึ่งที่ได้รับมาจากพระพุทธศาสนา เพราะเปรียบเทียบการสร้างภูมิคุ้มกันในการดำเนินชีวิตในระยะยาว และหากพิจารณาอย่างลึกซึ้ง หลักภูมิจำนวนสัมปทาและอารักขสัมปทาเป็นเหมือนปัจจัยภายในที่ต้องสร้างและรักษาไว้เพื่อเกื้อกูลภายใน ส่วนกัลยาณมิตตตาและสมชีวิตาเป็นปัจจัยภายนอกที่สัมพันธ์กับสังคม ปัจจัยทั้งสองนี้หากครอบครัวใดสามารถบริหารจัดการให้เกิดความสมดุลได้ ชีวิตคู่ก็จะเกิดความมั่นคงได้ในอนาคต

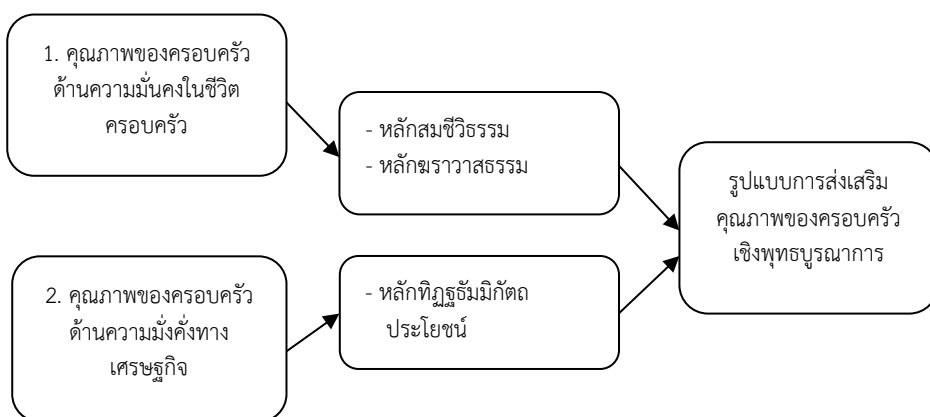
องค์ความรู้จากการวิจัย

การวิจัยนี้ทำให้ทราบองค์ความรู้เพื่อเป็นแนวทางการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวเพื่อเกิดความตระหนักในใช้ชีวิตตามแนวทางของครอบครัวที่สมบูรณ์มีคุณภาพ 2 แนวทาง ดังนี้

1. คุณภาพของครอบครัวด้านความมั่นคงในชีวิตครอบครัว โดยการบูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา รวมถึงแนวคิดของผู้มีประสบการณ์ของการดำเนินตนกับครอบครัวได้อย่างสมบูรณ์ โดยเริ่มสร้างครอบครัวด้วยการเลือกคู่ครองที่เหมาะสม เพราะการเลือกคู่ครองเป็นพื้นฐานขั้นต้นของการสร้างครอบครัว การได้คู่ครองที่ดีเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการสร้างครอบครัวให้มีคุณภาพที่ต้องการ โดยพิจารณาเลือกตามหลักสมชีวิติธรรม คือ ความเหมาะสมกันด้านอุปนิสัย วัยและวุฒิภาวะ การศึกษาและความมั่นคงในอาชีพ สุขภาพร่างกาย จิตและอารมณ์ เมื่อได้คู่ครองที่เหมาะสมแล้ว สิ่งที่จะทำให้เกิดความมั่นคงภายในครอบครัวขึ้นไป คือ การศึกษาเรียนรู้แนวทางของการอยู่ครองเรือนเพื่อนำไปบูรณาการให้เหมาะสมกับวิถีของแต่ละครอบครัว

2. คุณภาพของครอบครัวด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจด้วยการประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ เพื่อการสร้างควมมั่งมี ความร่ำรวยและเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจของครอบครัว โดยเฉพาะปัญหาความยากจนที่ต้องนำข้อปฏิบัติ คือ การขยันหมั่นเพียรหารายได้หลักและรายได้เสริม ด้วยการประกอบอาชีพ

หรือการทำงานสุจริตที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น วางแผนการใช้จ่ายเงินของตนเอง และครอบครัวอย่างรอบด้านทั้งในการหาเงิน การใช้เงิน การเก็บรักษาและการเพิ่มพูน ค่าเงินอย่างชาญฉลาด ที่สำคัญต้องลงมือปฏิบัติ เพื่อสร้างนิสัยการใช้จ่ายที่ดี การมีความรู้เรื่องการวางแผนทางการเงินจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ มัธยัสถ์อดออมใช้จ่ายอย่างมี สติ พิจารณาถึงความจำเป็นคุณค่า ประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ของสิ่งที่เราต้องการ ย่อมสามารถทำให้หลุดพ้นจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ความยากจนและความขัดสน เรื่องการเงินได้ องค์ความรู้จากการวิจัยทั้งสองแนวทาง สามารถสรุปเป็นแผนภูมิ รูปภาพได้ ดังนี้

ภาพ 1 แนวทางการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ

สรุป

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของครอบครัวตัวอย่างใน จังหวัดพะเยา คุณภาพของครอบครัวตามหลักพระพุทธศาสนา และเสนอรูปแบบการ ส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ ผลการวิจัยทำให้ทราบดังนี้ 1. สภาพ ปัจจุบันของครอบครัวในสังคมไทย ลักษณะครอบครัวครอบครัวในประเทศไทย ส่วนมากเป็นครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวสามรุ่นในครอบครัวเดี่ยว และเป็นครอบครัว ขนาดเล็ก สำหรับปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงสถาบันครอบครัว คือ การ เปลี่ยนแปลงทางระบบเศรษฐกิจทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงการ เปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งทำให้โครงสร้างของครอบครัว เปลี่ยนไปเป็นครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวสามรุ่นในครอบครัวเดี่ยว ส่งผลต่อบทบาท หน้าที่ของสมาชิกภายในครอบครัวที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ ส่วนปัญหา

ความยากจนและความรุนแรงในจังหวัดพะเยาพบว่า ความยากจนมีจำนวน 8,629 ครอบครัว ขณะที่ความรุนแรงในครอบครัวมีไม่มากนัก 2. คุณภาพชีวิตของสถาบันครอบครัวตามหลักพระพุทธศาสนาพบว่า การสร้างคุณภาพของครอบครัวที่พึงประสงค์ทั่วไป คือ การมีพ่อแม่เป็นต้นแบบให้กับลูกในการสร้างวินัย การอาศัยอยู่ร่วมกันของสมาชิก การแก้ไขปัญหาภายในครอบครัวด้วยการสื่อสารพูดคุยกันปรึกษาหารือกัน และการรู้จักการเรียนรู้ชีวิตด้วยการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นหรือสังคมได้อย่างเหมาะสม ขณะที่คุณภาพของครอบครัวในทัศนะพระพุทธศาสนาพบว่า มีการเข้าถึงศาสนา การเข้าใจหลักคำสอน และการนำไปปฏิบัติจริง 3. รูปแบบการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการพบว่า การส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวด้านความมั่นคง เป็นการป้องกันปัญหาการทะเลาะวิวาท การใช้ความรุนแรงภายในครอบครัว รวมถึงการหย่าร้าง โดยการปฏิบัติตามหลักสมัชชีธรรม การศึกษาเรียนรู้และเข้าใจหลักการที่ดี การสร้างความมั่นคงหนักแน่นโดยมีหลักฆราวาสธรรม และการให้ความเคารพ ชมเชย ให้เกียรติกัน ทั้งนี้ เพื่อแสดงถึงความอ่อนน้อมและอยู่ในโอวาทของบิดามารดา ส่วนการส่งเสริมคุณภาพของครอบครัวด้านความมั่งคั่ง เป็นการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยการปฏิบัติตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์

เอกสารอ้างอิง

- กลุ่มนโยบายและวิชาการ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดพะเยา. (2564). รายงานสถานการณ์ทางสังคมจังหวัดพะเยา ประจำปี 2564. พะเยา: สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดพะเยา.
- คาสปาร์ พิค และคณะ. (2558). รายงานสถานการณ์ประชากรไทย พ.ศ. 2558 โฉมหน้าครอบครัวไทยยุคเกิดน้อย อายุยืน. สุนทร เจริญทัศน์. (ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร: กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- ฉัฐวิณั สิทธิศิริอรธ. (2559). การศึกษาความผูกพันต่อครอบครัวของนักเรียนเตรียมทหาร. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. 4 (1), 1-17.
- พระครูนิรมิตสังฆกิจ (นินนาท ธมฺมนาโท). (2562). พุทธศาสตร์: การบูรณาการพุทธธรรมเพื่อแก้ปัญหาความยากจน. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์. 7 (3), 287-298.

- พระครูนิวาสิตขันธ์ และคณะ. (2563). วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นวิถีพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.* 8 (6), 2128-2137.
- พระครูสิริธรรมานุยุต. (อภิธรรมย์ พลชนะ). (2562). แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการครองเรือนในครอบครัวไทยปัจจุบัน. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์.* 6 (3), 1397-1414.
- พระมหาศวิกรณ์ เปมสีโล และคณะ. (2561). การบูรณาการหลักธรรมาสน์กับการปฏิบัติตนของครอบครัวไทยยุคไทยแลนด์ 4.0. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ.* 3 (2), 44-62.
- พูนสุข มาศรีสร้างสรรค์. (2559). การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.* 4 (1), 221-242.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2557). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 18*, พิมพ์ครั้งที่ 9. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 11, 15, 21, 23, 25*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยุพา จิวพัฒนกุล และฐิติรัตน์ ทับแก้ว. (2557). การพัฒนาแนวทางการลดความขัดแย้งในครอบครัวเพื่อป้องกันการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของเยาวชนไทย. *วารสารคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.* 22 (2), 15-27.
- ราเชนทร์ นพณัฐวงศ์กร. (2562). บทบาทของรัฐบาลชุดปัจจุบันในการขับเคลื่อนโครงการสวัสดิการแห่งรัฐ: เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย. *การประชุมวิชาการระดับชาติด้านการบริหารกิจการสาธารณะ ยุคดิจิทัล ครั้งที่ 5*. วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น. วันที่ 1-2 พฤศจิกายน. หน้า 155-173.
- วศิน อินทสระ. (2527). *ธรรมและชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: กมลการพิมพ์.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562ก). *รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยในปี 2562*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- _____. (2562ข). *รายงานการศึกษามลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการพัฒนาประเทศจากผลการคาด*

ประมาณประชากรของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว. (2563). สถิติจำนวนคนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานชั่วคราวอาณัติกร ประจำปี 2560. กรุงเทพมหานคร: สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว กระทรวงแรงงาน.

อุทัย บุญประเสริฐ (2529). การศึกษากับการพัฒนาและความสัมพันธ์กับการพัฒนาประเทศ. สระบุรี: โรงพิมพ์ปากเพรียวการช่าง.

Bronfenbrenner, U. and Morris, P. (2006). The Bioecological Model of Human Development. In Lerner, R. M. and Damon, W. (eds.). *Handbook of Child Psychology Vol. 1 : Theoretical Models of Human Development*, 5th ed. (pp. 793-828). New York: Wiley.